

جایگاه و کارکرد روزنامه نگاری تحقیقی

چکیده:

○ بهاره نظام دوست
کارشناس ارشد روزنامه نگاری

کتاب «روزنامه نگاری تحقیقی» مجموعه مقالاتی است که توسط تنی چند از برجسته ترین روزنامه نگاران، محققان، نویسندگان و تهیه کنندگان برنامه های تلویزیونی نوشته و توسط هوگو دی برگ، استاد ارشد رشته روزنامه نگاری تلویزیونی در دانشگاه برنت ناتینگهام انگلستان ویراستاری شده است. بخش اول کتاب بسنر و زمینه پیدایش روزنامه نگاری تحقیقی و تحول آن را در دو قرن اخیر مورد بررسی قرار داده است. در بخش دوم، نویسندگان به بررسی عملی روش های حرفه ای روزنامه نگاری تحقیقی و جایگاه آن در رسانه های امروز انگلستان پرداخته اند. نویسندگان کتاب ضمن بررسی تاریخی روزنامه نگاری تحقیقی و چگونگی تحول آن در دو قرن نوزدهم و بیستم، رشد چشمگیر این نوع روزنامه نگاری را با استفاده از ذکر شواهد و مثال هایی در سه دهه آخر قرن بیستم در رسانه های انگلستان نشان داده اند. این کتاب در مجموع به دفاع از روزنامه نگاری تحقیقی یا کارکرد و جایگاه آن در مقایسه با سایر انواع متداول روزنامه نگاری در رسانه های انگلستان می پردازد و بعضاً به جایگاه این نوع روزنامه نگاری در آمریکا نیز پرداخته است.

مقدمه

بعد از جنگ جهانی اول و در پی تحولات مهمی که در روزنامه نگاری آمریکا از لحاظ شیوه های خبر و گزارش نویسی پدید آمد، دو گرایش روزنامه نگاری آزادی گرا و مسؤولیت گرا شکل گرفت. روزنامه نگاری آزادی گرا در زمره نخستین گرایش روزنامه نگاری است که بعد از جنگ جهانی اول تا اواسط دهه ۱۹۶۰ به عنوان معرف روزنامه نگاری کلاسیک مسلط در جوامع غربی نام گرفته است. این گرایش از روزنامه نگاری دارای شیوه ها و روش های مختلفی است که بر گزارش از واقعیت ها بنا شده و می توان روزنامه نگاری عینی، روزنامه نگاری تشریحی، روزنامه نگاری عمقی و روزنامه نگاری تحقیقی را در زمره آن به حساب آورد.

اما روزنامه نگاری مسؤولیت گرا یا مدافع گر که یکی دیگر از دو گرایش مهم روزنامه نگاری در آمریکا است بر مسؤولیت و تعهد وسایل ارتباط جمعی تأکید دارد. این گرایش نیز همانند روزنامه نگاری آزادی گرا دارای شیوه ها و روش های گوناگونی است. در دهه ۱۹۶۰ در پی انتقادات و دیدگاه های مخالف با تبعیض نژادی سیاهپوستان در آمریکا و ادامه جنگ ویتنام، روزنامه نگاری زیرزمینی یا اعتراض گرا شکل گرفت که یکی از شکل های روزنامه نگاری متعهد یا مشارکت جو به شمار می رود. از پیشگامان روزنامه نگاری متعهد و نیز روزنامه نگاری نوین که بر مسؤولیت و تعهد اجتماعی و نیز بیان رویدادهای واقعی تکیه دارند می توان به «نورمان مایلر» و «تام ولف» اشاره کرد.

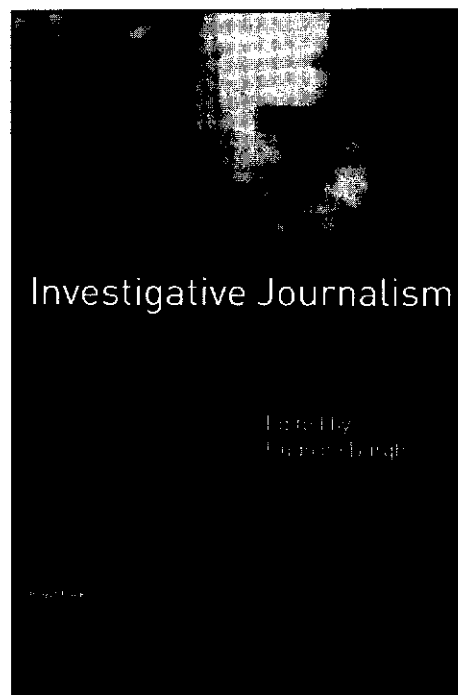
هر یک از شیوه های روزنامه نگاری که ذکر شد برپایه

اصول عینی گرایی، استقلال و بی طرفی، احترام به حیثیت فردی و احساس مسؤولیت در برابر مصالح عمومی استوار شده است. اما از میان مواردی که به آنها اشاره شد، روزنامه نگاری تحقیقی با ظهور خود در آمریکا در اواسط دهه ۱۹۷۰ توسط «کارل برنشتاین» و «باب و ودوارد» در افشای ماجرای «واترگیت» نقطه عطفی در شیوه روزنامه نگاری آمریکا به شمار می آید. به دنبال استقبال مخاطبان از این شیوه از روزنامه نگاری که به تحقیق و کشف واقعیت ها در جریان ها و ماجراهای سیاسی، قضائی و دولتی می پردازد، روزنامه نگاری تحقیقی در سه دهه اخیر پیشرفت های فراوانی را در رسانه ها داشته است، هرچند توسط بسیاری از منتقدان به دلیل شیوه افشاگری آن مورد تعارض و مخالفت واقع شده است.

کلیات

تحقق روزنامه نگاری تحقیقی یا جستجوگر با حضور افرادی معنا می یابد که در حرقه آنها به بررسی و کشف حقایق و نیز شناخت واقعیت ها در مسائل مهم جامعه پرداخته و نتایج این بررسی ها در رسانه ها (رادیو، تلویزیون و مطبوعات) منعکس شود. برخلاف عده ای که معتقدند روزنامه نگاری اولین پیش نویس تاریخ است، این کتاب، روزنامه نگاری تحقیقی را اولین پیش نویس قانون گذاری می داند.

هوگو دی برگ و همکارانش در این کتاب معتقدند روزنامه نگاری تحقیقی موجب سقوط دولت ها، به زندان افکندن سیاستمداران، شکست تشکیلات قضائی و رسوایی مؤسسات و شرکت ها را فراهم آورده و سرآغازی در

Practice of Investigative Journalism: Context and
Hago de Burgh (ed)
Routledge
۲۰۰۰

هر چند قانون انگلستان از آزادی بیان حمایت می کند

اما در مواردی که پای آبرو و هیئت

دستگاه قضایی و دولتی و نیز

زندگی خصوصی افراد در میان باشد،

تضمین قانونی آزادی بیان و اطلاعات

زیر سؤال می رود

مقایسه روزنامه نگاری تحقیقی با روزنامه نگاری اعتراض گرا و نیز روزنامه نگاری افشاگر به این نتیجه می رسد که روزنامه نگاری تحقیقی با دستیابی به واقعات نامعلوم و با پرده برداشتن از موضوعات مبهم در جامعه و دولت به سمت افشاگری که مورد علاقه عموم مردم است، پیش می رود.

در فصل دوم با نگاهی به تاریخچه این روزنامه نگاری در قبل و بعد از قرن نوزدهم در جهان و به ویژه در بریتانیا تلاش شده است تا در مورد چگونگی روند تدریجی ظهور و توسعه آن توضیحاتی ارائه شود. در این فصل همچنین از روزنامه نگاری تحقیقی به عنوان فن بازاریابی یا فروش محصول اصلی که همان گزارش های عینی و واقعی است، نام برده می شود. نویسنده از این شیوه روزنامه نگاری به عنوان یادگاری از تلاش ها و مطالعات «چالابی» و «هابرماس» در قرن نوزدهم یاد می کند.

در دهه ۱۹۶۰ با آغاز رقابت تلویزیون و مطبوعات، رفته رفته از مخاطبان روزنامه ها کاسته و بر تعداد بینندگان و مخاطبان تلویزیون افزوده شد. در این سال ها بود که روزنامه نگاران متعهد، مسؤلیت سنگینی را بر دوش خود احساس کرده و بر آن شدند تا با درج اخبار و وقایع عینی جامعه بر تعداد مخاطبان خود بیفزایند. در همین راستا، روزنامه نگاری عینی با هدف پرداختن به واقعیت ها توسط «والتر لپمن» روزنامه نگار روزنامه «باشگتن پست» شکل گرفت و در پی آن روزنامه نگاری تحقیقی در آمریکا جهت جلب مخاطبان بیشتر در مطبوعات ظهور یافت. نویسنده در فصل سوم با بررسی روزنامه نگاری تحقیقی بریتانیا در سی سال اخیر یعنی سال های بین ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۰ به مواردی همچون مسؤلیت اجتماعی روزنامه نگار و پرداختن به عینیت در گزارش از اخبار و رویدادها می پردازد. وی معتقد است که روزنامه نگاری تحقیقی با توجه به توسعه و بسط آن در رسانه های بریتانیا همچنان از جایگاه بی ثبات و متزلزلی برخوردار است.

فصل چهارم با بررسی برخی از مسائل پیرامون روزنامه نگاری تحقیقی به نکات اصلی همچون توجه به عینیت و گفتمان مسؤلیت اجتماعی و جایگاه آن در روزنامه نگاری دهه ۹۰ بریتانیا اشاره می کند و این دو مشخصه روزنامه نگاری تحقیقی را در ماجرای «واترگیت»، این اسطوره روزنامه نگاری تحقیقی قرن بیستم مورد بحث

قانون گذاری به شمار می رود. در حالی که نتایج و بازتاب های این روزنامه نگاری در سطح وسیعی شناخته شده است اما تعابیر گوناگونی از آن وجود دارد.

شرح روزنامه نگاری تحقیقی در این کتاب با بررسی تاریخی آن آغاز می شود و نویسندگان کتاب به شرح این نکات می پردازند که چگونه روزنامه نگاری تحقیقی می تواند در چارچوب وسایل ارتباط جمعی ارائه و تفهیم شود و چگونه نظام یا دستگاه قضائی و نیز جایگاه اخلاقیات در تفحص ها و تأثیر فناوری های نوین همانند اینترنت به شیوه ها و روش های این روزنامه نگاری ارتباط می یابد.

این کتاب مجموعه و ترکیبی از مصاحبه ها و گفت و گوهای است که با روزنامه نگاران، محققان، نویسندگان و تهیه کنندگانی همچون فیلیپ نایتلی، دیوید لوید، جان پیلگر، آلن رز بریجر، نیک کلارک، دوروتی بایرنه و روی گرین اسلید صورت گرفته است. هوگو دی برگ، دیوراچمبرز، مارک دی آرکی، کارول فلمینگ ماتیو کی ران و گیل مور با ارائه تحلیلی از روزنامه نگاری تحقیقی در مطبوعات ملی و محلی و نیز رادیو و تلویزیون بریتانیا از شیوه جستجوگری این نوع روزنامه نگاری حمایت کرده و آینده این نوع روزنامه نگاری را روشن و درخشان توصیف می کنند.

کتاب حاضر با عنوان «روزنامه نگاری تحقیقی» در دو بخش مشتمل بر ۱۷ فصل نظام یافته است. بخش اول این کتاب با عنوان بستر و زمینه پیدایش روزنامه نگاری تحقیقی به توضیحاتی در مورد چگونگی ظهور این نوع روزنامه نگاری پرداخته و به کارگیری این شیوه را در بریتانیا و آمریکا مورد بحث و بررسی قرار می دهد. این بخش از نه فصل تشکیل شده که چهار فصل اول آن را هوگو دی برگ، ویراستار کتاب به رشته تحریر درآورده است. وی که دانشیار ارشد دانشگاه ترنت ناتینگهام در رشته روزنامه نگاری تلویزیونی است سالهایی را به عنوان گزارش گر تلویزیون اسکاتلند و تهیه کننده برنامه های تلویزیونی شبکه بی بی سی و اخبار کانال چهار تلویزیون انگلستان به فعالیت مشغول بوده و هم اکنون مسؤلیت پروژه تحقیقی را در مورد رسانه های چین در آن دانشگاه به عهده دارد. هوگو دی برگ در فصل اول به توضیحات کلی در مورد کتاب پرداخته و می کوشد تا تعریفی از روزنامه نگاری تحقیقی ارائه دهد. وی به این نکته اشاره می کند که برخی این شیوه را «خیر» و برخی آن را «شر» می دانند. دی برگ با بررسی و

در دهه ۱۹۶۰ در پی انتقادات و

در کتابهای مخالف با

تضمین قانونی آزادی بیان در آمریکا

و ادامه جنگ ویتنام،

روزنامه نگاری تلویزیونی یا

اعتراض گرا شکل گرفت که

یکی از اصول های روزنامه نگاری متعهد

با شمار کمتری به شمار می رود

با پیشرفت فن آوری های نوین
نه تنها روزنامه نگاران از محدودیت هایی که
در گذشته با آن مواجه بودند
رها می خواهند یافت بلکه قادر خواهند بود
مخاطبان خود را بدون هیچ هزینه
به سوی خود جلب کنند

می کنند و یا بسط و توسعه می دهند؟ در پی این پرسش ها
وی بر این نکته تأکید می کند که مطالعات در خصوص نقش
روزنامه نگاری تحقیقی در قرن بیست و یکم نیازمند ارزیابی
دوباره و کلی در اصول حامی ارتباطات دموکراتیک، تأمین
«علائق عمومی» و دسترسی جهانیان به ارتباطات جهانی
است.

روزنامه نگاری در آمریکا و بریتانیا ریشه های فرهنگی و
تاریخی مشابهی دارد، اما میان آنها تفاوت های بارزی وجود
دارد که یکی از واضح ترین آنها، چارچوب قانونی و سیاسی
است که روزنامه نگاران هر دو کشور در قالب آن فعالیت
می کنند و این، موضوع فصل هفتم کتاب است. گیل مور،
معاون مرکز مطالعات روزنامه نگاری و برنامه های رادیو و
تلویزیونی در دانشگاه ترنت ناتینگهام در این فصل به
معرفی قوانین انگلستان در مورد روزنامه نگاری و به ویژه
روزنامه نگاری تحقیقی می پردازد. وی این فصل را با بحث
آزادی بیان آغاز می کند و بر این نکته تأکید می کند که
هرچند قانون انگلستان از آزادی بیان حمایت می کند اما در
مواردی که پای آبرو و حیثیت دستگاه قضایی و دولتی و نیز
زندگی خصوصی افراد در میان باشد، تضمین قانونی آزادی
بیان و اطلاعات زیر سؤال می رود.

ماتیو کی ران، دانشیار دانشکده فلسفه دانشگاه لیزد در
فصل هشتم با عنوان «چارچوب اخلاقی در روزنامه نگاری
تحقیقی» به تشریح این نکته می پردازد که قانون تنها راهی
است که روزنامه نگاری تحقیقی در قالب آن شکل می گیرد.
وی در جای دیگری از این فصل به مشخصات بارز جایگاه
این روزنامه نگاری در بریتانیا اشاره کرده و از خوشبینی برخی
از متخصصان روزنامه نگاری درباره آینده آن خبر می دهد.
وی از محدودیت و به خطر افتادن روزنامه نگاران در عرصه
کار روزنامه نگاری تحقیقی به عنوان عوامل عدم گرایش
مدیران رسانه ها به این روش از روزنامه نگاری یاد می کند.

آخرین فصل بخش اول با عنوان «روزنامه نگاری و
فناوری نوین» در ابتدا این سؤال را مطرح می کند که در
آینده روزنامه نگاری تحقیقی در کجا به منصف ظهور خواهد
رسید؟ کارول فلمینگ دانشیار ارشد مرکز مطالعات
روزنامه نگاری و برنامه های رادیو و تلویزیونی در دانشگاه
ترنت ناتینگهام پاسخ این پرسش را در پیشرفت
فن آوری های نوین آینده جستجو می کند. به اعتقاد وی با
پیشرفت و گسترش فن آوری های نوین نه تنها

و بررسی قرار می دهد. دی برگ در این فصل خاطرنشان
می سازد که روزنامه نگاری تحقیقی فقط به کشورهای
بریتانیا و آمریکا محدود نشده و می تواند با توجه و دقت نظر
بیشتری در کشورهایی مانند روسیه، چین، ترکیه و ایتالیا
مورد تحقیق، بررسی و مطالعه قرار گیرد.

«دورا چمبرز»، دانشیار و محقق جامعه شناسی
ارتباطات و فرهنگ در دانشگاه ترنت ناتینگهام در
فصل های پنجم و ششم به رهیافت های انتقادی در
رسانه ها و دستورالعمل های جهان شمول آنها اشاره می کند.
وی معتقد است که هرچند روزنامه نگاری تحقیقی
پیشرفت های چشمگیری داشته است اما منکر این مسئله
نمی توان شد که هم اکنون این شیوه روزنامه نگاری دچار
تغییر و تحول شده است، زیرا با وجود مالکیت بر رسانه های
خصوصی و رقابت های تجاری در این زمینه، دگرگونی هایی
در بستر روزنامه نگاری تحقیقی پدید آمده و ظهور اشکال
نوینی از روزنامه نگاری تحقیقی مخاطب مدار همچنان به
سرعت رو به افزایش است. وی در این فصل به پنج پیامد
مهم این تغییر اشاره می کند: جلوگیری از روند دموکراتیک
شدن رسانه ها، عدم تمایل دولت ها در نظارت بر شرکت های
انحصاری رسانه ای، تبدیل اخبار و اطلاعات به کالای
مصرفی به دلیل افزایش رقابت میان مخاطبان و
آگهی دهندگان، وجود برخی موانع و مشکلات در دستیابی
به خبرنگاری متوازن و افزایش سلطه روابط عمومی ها.
وجود این پیامدها در حالی است که سرنوشت روزنامه نگاری
تحقیقی با مواردی همچون مالکیت و نظارت بر رسانه ها و
حمایت آیندگان از تأثیر این حرفه بر دموکراسی گره خورده
است و این امر بیانگر آن است که بازسازی بنیادی آن در
چارچوب قوانین دولتی بیش از هر چیز نیازمند حمایت و
طرفداری از روزنامه نگاری تحقیقی در آینده است.

آزادی بیان در مطبوعات همواره از جایگاه والا
برخوردار بوده است و روزنامه نگاری تحقیقی به بهترین نحو
ممکن این آزادی را جهت تحقق و ایجاد یک گستره
همگانی (حوزه عمومی) مهیا می کند. تا تمام افراد بتوانند
در آن گستره حضور داشته و به اطلاعات کافی دست یابند.
«دورا چمبرز» در فصل ششم این سؤال را مطرح می کند
که آیا پدیده جهانی شدن به این گستره همگانی آسیب و
صدمه رسانده یا آنرا بسط و گسترش داده است؟ آیا رسانه ها
افق های روزنامه نگاری تحقیقی مورد نظر ما را محدود

روزنامه نگاری تحقیقی

موجات سقوط دولت ها،

به زندان افتادن سیاستمداران،

شکست تشکیلات قضایی و

رسوایی مؤسسات و شرکت ها را

فراهم آورده و سرآغازی در

قانون گذاری به شمار می رود

روزنامه‌نگاران از محدودیت‌هایی که در گذشته با آن مواجه بودند، رهایی خواهند یافت بلکه قادر خواهند بود مخاطبان خود را بدون هیچ دردسری به سوی خود جلب کنند.

بخش دوم کتاب به بررسی عملی روش‌های حرفه‌ای روزنامه‌نگاری تحقیقی و تحقق آنها در رسانه‌های انگلستان در سال‌های اخیر می‌پردازد. این روش از روزنامه‌نگاری به ویژه در دهه ۱۹۸۰ و اوایل دهه ۱۹۹۰ در تلویزیون بریتانیا از رشد چشمگیری برخوردار بوده و در فصل‌های مختلف این بخش به تشریح نمونه‌هایی از برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی و نیز نشریات انگلستان می‌پردازد. هوگو دی‌برگ در فصل دهم که آغازگر بخش دوم این کتاب است به بررسی یک نمونه برنامه رادیویی با عنوان **File on Four** می‌پردازد که در مورد مسائل و مشکلات اقتصادی موجود انگلستان است.

یکی از مهمترین حوزه‌های تحقیق و تفحص در روزنامه‌نگاری تحقیقی، ادارات دولتی در سطح محلی است. در انگلستان سال‌ها بود که مفسران روزنامه‌ها از کاهش شدید مطبوعات محلی و منطقه‌ای اظهار تأسف می‌کردند. اما با رشد روزنامه‌نگاری تحقیقی در انگلستان و به ویژه در مطبوعات محلی ناگهان در سال ۱۹۹۹ چاپ نشریات با شمارگان بالا به جریان افتاد. مارک دی آرکی، نگارنده فصل یازدهم کتاب و تهیه‌کننده کانال چهار رادیو بی بی سی است. وی که به مدت شش سال خبرنگار محلی - منطقه‌ای بی بی سی در نواحی مرکزی انگلستان بوده است، اعتقاد دارد این اتفاق به منزله آینده روشن این روزنامه‌نگاری در مناطقی است که قدرت مرکزی کمتر بر آنها نظارت دارد.

هوگو دی‌برگ در شش فصل پایانی کتاب با ارائه مثال‌هایی از برنامه‌های رادیو و تلویزیون بی بی سی و نیز مطبوعات بریتانیا به بحث تحقق روزنامه‌نگاری تحقیقی در هر یک از آنها می‌پردازد. در فصل دوازدهم با بررسی موشکافانه در یک برنامه تلویزیونی با عنوان **Dispatches** آن را پیشگام انتقادی روزنامه‌نگاری تحقیقی از منشا اجتماعی می‌داند. وی سپس در فصل سیزدهم به افشاگری و رسوایی دستگاه قضایی انگلستان در برنامه کانال چهار شبکه بی بی سی می‌پردازد که به سرافکنندگی تشکیلات قضایی منجر می‌شود و در فصل چهاردهم روابط بین تاریخ، سیاست و روزنامه‌نگاری را مورد

بحث و بررسی قرار داده و برخی از موانع موجود در روزنامه‌نگاری تحقیقی را برمی‌شمارد.

فصل پانزدهم نگاهی به برزخ گزارشی «راجر کوک» دارد. وی بیش از هر گزارشگر دیگری در جهت نشان دادن ماهیت روزنامه‌نگاری تحقیقی و توانایی‌های آن کوشش کرده است. وی می‌کوشد مشکلات و مسائل علمی پیچیده را از طریق رسانه‌ها مورد بحث و بررسی قرار دهد و با شیوه‌ای جالب و مهیج به طرح مشکلات و خطراتی که محیط‌زیست را تهدید می‌کند، بپردازد.

فصل شانزدهم به سری مقالات نشریه ساندی تایمز (**Sunday Times**) اشاره می‌کند و به بررسی مقالات این نشریه در مورد تجارت اسلحه در زمان جنگ‌های بین عراق و ایران (۱۹۸۰) و عراق و کریت (۱۹۹۰) می‌پردازد که منجر به رسوایی دولت عراق و هم‌پیمانان وی در فروش اسلحه به عراق در زمان جنگ‌های مذکور شد.

سرانجام فصل هفدهم کتاب با نگاهی به کار روزنامه‌نگاران تحقیقی در بریتانیا و موانع اخلاقی و سیاسی که بر سر راه روزنامه‌نگاران قرار دارد سعی می‌کند این موانع را در یک برنامه تلویزیونی نشان دهد. این بررسی توسط «هری وو» روزنامه‌نگار و محقق چینی انجام شده است.

کلام آخر

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته ارتباطات و روزنامه‌نگاری و نیز دانشجویان سایر رشته‌های علوم اجتماعی مفید بوده و نویسندگان کتاب امیدوارند دانشجویان از طریق منابع این کتاب بتوانند به مراجع مرتبط با روزنامه‌نگاری تحقیقی در انگلستان و آمریکا دسترسی یابند تا با نگاهی عمیق‌تر به این موضوع، زمینه تحقیق و مطالعه بیشتر در مورد این روش از روزنامه‌نگاری فراهم آید.

با وجود آنکه روزنامه‌نگاری تحقیقی همواره مورد ستم واقع شده است، با مقایسه جایگاه فعلی آن با یکصد سال پیش، تا حدی به آینده آن می‌توان خوشبین بود. هرچند اندیشه کلی این نوع روزنامه‌نگاری در دنیا مورد تأیید واقع شده است، اما با گسترش انواع نوین روزنامه‌نگاری، دسترسی به اطلاعات، بسیار آسان‌تر و ملموس‌تر می‌نمایند و کسی چه می‌داند شاید این رخداد نیز آغاز فصل نویی در روزنامه‌نگاری تحقیقی باشد.